

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma S9

Jenna Brisk

HYVINVOINTIPROJEKTI JOUTSENON YLÄKOULULLA

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

Jenna Brisk

Hyvinvointiprojekti Joutsenon yläkoululla, 34 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Sosiaali- ja terveysala, Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö, 2010

Ohjaajat: yliopettaja Tuija Nummela ja terveydenhoitaja Mirka Soikkeli

Tämän opinnäytetyön aiheena on lasten ja nuorten hyvinvointi koulumaailmassa. Opinnäytetyö muodostuu käytännön osuudesta, hyvinvointiprojektista Joutsenon yläkoululla ja opinnäytetyöraportista, joka sisältää teoriaosuuden sekä kuvauksen projektista. Alkuperäinen idea opinnäytetyöhön ja hyvinvointiprojektiin perustuu Kouluterveyspäivillä esitettyyn malliin hyödyntää kouluterveyskyselyjen tuloksia.

Teoriaosuudessa käsitellään lasten ja nuorten hyvinvointia sekä sen yhteyksiä kouluun. Käytännön osuus toteutettiin toimintatutkimuksen mukaan, ja projektissa toteutui toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli. Opinnäytetyön selvitystehtävät olivat hyvinvointiprojektin ideointi ja toteutus, projektin arviointi sekä kehitysehdotusten tekeminen arvioinnin pohjalta. Projektin arviointi perustuu palautekeskusteluihin sekä havaintoihin koko projektin ajalta.

Hyvinvointiprojektin kohderyhmänä olivat kahdeksaluokkalaiset oppilaat, joista muodostettiin noin 10 hengen ryhmä. Käytännön osuus muodostui viidestä ryhmätapaamisesta ryhmän kanssa, purkukerrasta kaikille kahdeksaluokkalaisille sekä palautekerrasta yhdessä ryhmäläisten ja henkilökunnan kesken.

Hyvinvointiprojekti oli kaiken kaikkiaan onnistunut. Yhteistyö koulun kanssa, oppilaiden ja opettajien sitoutuneisuus sekä tiedonkulku olivat kuitenkin selkeitä kehittämisen kohteita.

Asiasanat: koulu, nuoret, hyvinvointi

ABSTRACT

Jenna Brisk

Wellbeing project in Joutseno secondary schools, 34 pages

Saimaan University of Applied Sciences, Lappeenranta

Health Care and Social Service, Degree Program in Social Services

Bachelor's Thesis, 2010

Instructors: Senior Lecture Tuija Nummela and Nurse Mirka Soikkeli

This thesis project is about the welfare of children and young people in the school environment. The thesis consists of a practical contribution - Prosperity Project in Joutseno secondary schools and the Thesis Report, which includes the theory and the description of the project. The original idea of a thesis project was based on the welfare and School Health Days to the model used in school health survey results.

The theoretical part deals with children and young people's welfare and its links with the school. The practical part follows the pattern of action research and it is true of the first cycle of action research. The thesis statement of the tasks were well-being of the project conception and implementation, project evaluation, and development proposals for the assessment. Project evaluation is based on feedback and discussions on my own findings throughout the project period.

Prosperity Project target group was the eighth-graders students, of which about 10 people formed a group. The practical part consisted of five group meetings with the group, an unloading wave to all eighth-graders, and a feedback session, with group members and personnel.

Welfare of the whole project was a success. Cooperation with schools, pupils and teachers' dedication and flow of information were clear targets for development.

Key words: school, youth, welfare

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 NUORI	6
2.1 Nuori ja hyvinvointi.....	6
2.2 Hyvinvoinnin tukeminen.....	8
2.3 Nuori ja koulu.....	9
3 NUOREN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET	9
3.1 Lastensuojelu	10
3.2 Perusopetuslaki	11
3.3 Asetukset.....	12
4 KOULU JA KEHITTÄMISTYÖ	13
5 TAVOITTEET JA SELVITYSTEHTÄVÄT	15
6 TOIMINTATUTKIMUS	17
6.1 Havainnointi.....	19
7 HYVINVOINTIPROJEKTI	22
7.1 Hyvinvointiprojektin suunnittelu	22
7.2 Hyvinvointiprojekti käytännössä.....	22
8 OPPILAIDEN JA OPETTAJIEN KOKEMUKSIA PROJEKTISTA	27
9 KEHITTÄMISEHDOTUKSET	28
10 POHDINTA	30
KUVIOT	32
LÄHTEET.....	33

1 JOHDANTO

Lasten ja nuorten hyvinvointi on ajankohtainen asia, jota uusi lastensuojelulakikin tukee ennaltaehkäisevän työn merkitystä korostaen. Olen työskennellyt opiskelun ohessa lastensuojelun sijaishuollossa. Halusin opinnäytetyöni liittyvän lasten ja nuorten hyvinvointiin, mutta korjaavan työn sijaan ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta.

Syksyllä 2009 lähestyin Joutsenon yläkoulun terveydenhoitajaa ja mielenterveystyöntekijää, merkkaria opinnäytetyön tiimoilla. Halusin toteuttaa toiminnallisen opinnäytetyön lasten ja nuorten parissa. Oman oppimiseni ja parhaimman hyödyn saamisen kannalta halusin tehdä myös ainutkertaisen sekä projektiluonteisen työn, jonka toteuttamisesta saisin vastata alusta loppuun itse. Olen itse käynyt peruskouluni Joutsenossa, ja siksi minulle oli tärkeää saada toteuttaa opinnäytetyön käytännön osuus juuri kyseisessä koulussa.

Moniammatillisuuden eri puolet korostuvat, kun tämän kaltaista opinnäytetyötä lähdetään tekemään. Koulu on aivan oma maailmansa hierarkioineen. Moniammatillisuuden ja mahdollinen sosiaalialan osaamisen tarve tulee esiin opinnäytetyössä.

Yläkoulun terveydenhoitaja oli saanut kouluterveyspäiviltä idean, jota lähdimme työstämään minulle ja koululle sopivaksi kokonaisuudeksi. Pääteemaksi muotoutuivat oppilaiden hyvinvointi sekä kouluhyvinvointi ja kohderyhmäksi tulivat kahdeksaluokkalaiset. Kahdeksaluokkalaisista koottu ryhmä kokoontui viisi kertaa hyvinvoinnin teemojen äärellä.

Opinnäytetyö on projektin ainutlaatuisuuden vuoksi mielenkiintoinen sekä minulle tekijänä ja toteuttajana, mukana olleille oppilaille ja henkilökunnalle että lukijalle. Opinnäytetyö noudattaa toimintatutkimuksen kaavaa ja sisältää luonteensa vuoksi selvitystehtäviä varsinaisten tutkimustehtävien sijaan. Työssä

toteutui toimintatutkimuksen yksi sykli. Opinnäytetyöraportti kuvaa käytännön työtä ja sitä kokonaisuutta, jonka Joutsenon yläkoululla toteutin.

2 NUORI

Kypsyminen, perimä, ympäristö ja nuoren oma aktiivisuus vaikuttavat nuoren kasvuun ja kehitykseen. Nuoren oman ympäristön ihmissuhteet saavat suuren merkityksen kodin ja koulun rinnalla. Nuoruuteen liittyy paljon valintoja, ja nuoruusiän kehitys vaatii runsaasti voimavaroja. (Aaltonen ym. 2003.)

Aaltonen ym. jakavat nuoruuden kolmeen eri vaiheeseen:

- varhaisnuoruus (n. 11-14 v)
- keskinuoruus (n.15-18 v)
- myöhäisnuoruus (n. 19-25 v).

Nuoruuteen kuuluvat fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehittymisen mukanaan tuomat muutokset. Nuori käy läpi tunteitaan ja eettisiä asioita, jotka yhdessä sosiaalisen kehityksen kanssa johtavat oman identiteetin syntymiseen. Kyseenalaistaminen ja normeja vastaan taistelu kuuluvat nuoruuteen. (Aaltonen ym. 2003.)

Nuori kertoo itsestään monella tavalla, mutta toisaalta pitää monia asioita sisällään. Tieto nuoresta, hänen kehittymisestään ja tarpeistaan auttaa aikuista tukemaan nuoren kasvua. Nuoren maailman havainnointi, kuuntelu ja arviointi ovat lähellä olevien aikuisten tärkeitä taitoja. (Aaltonen ym. 2003.)

2.1 Nuori ja hyvinvointi

Hyvän elämän tai hyvinvoinnin toteutumiseksi tarpeelliset asiat ovat erilaisia 3-vuotiaalle, 15-vuotiaalle, 40-vuotiaalle tai 75-vuotiaalle (Pajukoski 2002, 55).

HAVING

LOVING

BEING

Aineelliset resurssit (having), tarve olla suhteissa muihin ihmisiin (loving) sekä ihmisen tarve toteuttaa itseään yksilönä (being) liittyvät ihmisen hyvinvointiin (Pajukoski 2002, 56).

Fyysisellä hyvinvoinnilla on nuorille tärkeä merkitys, vaikkei se välttämättä vaikuta arkisiin valintoihin. Pitkäaikaisia vaikutuksia ei aina huomioida ja sosiaaliset tarpeet ohittavat terveenä pysymisen tarpeet. Nuoren huolenaiheita voivat olla murrosiän muutokset itsessä, seksuaalinen kypsyminen ja yleisesti selviytyminen elämässä. (Aaltonen ym. 2003.) Nuorten kohdalla kokemus omasta terveydentilasta on yhteydessä mielialaan. Nuorella on todennäköisesti hyvä mieliala, kun oma terveydentila koetaan hyväksi. Masentuneisuus on taas todennäköisempää, jos terveydentila koetaan huonoksi. Erittäin hyvä mieliala on niillä nuorilla, joilla on suhteet vanhempiin ja ystäviin kunnossa: vanhempien kanssa pystytään keskustelemaan asioista ja läheinen ystävä on olemassa. (Puusniekka 2009, 34-36.)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä sen vastakohtaan, pahoinvoinnin lisääntymisestä on käyty keskustelua Suomessa 1990-luvun puolivälistä alkaen (Rimpelä 2008). Lasten huostaanottojen määrä on vuonna 1995 ollut 6 705 ja vuonna 2008 se on ollut 10 104 (Hiitola & Heinonen 2009).

Vuoden 2009 Kouluterveyskyselyn mukaan 12 prosenttia pojista ja 13 prosenttia tytöistä kärsii koulu-uupumuksesta. Koulun työympäristön kiireisyys, opiskeluvaikeudet ja tunne siitä, ettei apua opiskeluun liittyviin ongelmiin saa lisäävät uupumisen riskiä. Myös ihmissuhde- ja vuorovaikutusongelmat, kuten hankaluudet tulla toimeen opettajan kanssa, kasvattavat riskiä. (Puusniekka 2009, 34-36.) Perheeseen ja koulukokemuksiin liittyvät tekijät ovat voimakkaasti yhteydessä lasten ja nuorten hyvinvointiin ja terveyteen (Rimpelä 2008).

Tulevaisuuden kuva, joka ohjaa nuoren elämänsuunnittelua, kehittyy vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja kulttuurin kanssa (Aaltonen ym. 2003).

Raskaat erityispalvelut ovat Rimpelän (2008) mukaan kasvaneet reilusti, mutta lasten ja nuorten keskimääräinen hyvinvointi ja terveys ovat lisääntyneet. Käytettävissä oleva tutkimustieto ei kerro ongelmien kasvusta, johon taas erityispalveluiden kasvu viittaa. Näyttää siltä, että lasten ja nuorten häiriöpalveluiden, lastensuojelun ja muiden tukitoimenpiteiden, nopea lisääntyminen olisi tuottanut hyvinvointia väestötasolla, ei ole. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukea ja heidän hyvinvointiaan vahvistavat palvelut tulisi nähdä investointeina eikä kulutusmenoina.

2.2 Hyvinvoinnin tukeminen

Työyhteisön merkitys yksilön hyvinvoinnille ja työkyvylle sekä koko työyhteisön tuottavuudelle on jo ymmärretty ja siitä puhutaan paljon. Koululaisten työyhteisö on koulu. Koulun merkitystä lasten hyvinvoinnin muovaajana on alettu korostaa. Hyvinvointia ylläpitävä ja edistävä koulu voi jossain tapauksessa kääntää kasvun ja kehityksen parempaan suuntaan, jos varhaislapsuudessa on ollut epätasapainoa. Yhtä lailla kielteisetkin vaikutukset ovat olemassa. (Rimpelä 2000.)

Nuoren koulutyötä ja vanhempien kasvatustyötä ovat tukemassa koulun oppilashuoltopalvelut, jotka ovat lakisääteisiä. Oppilaiden ja koko kouluyhteisön hyvinvoinnin lisääminen on oppilashuoltoryhmän tehtävä. Oppilashuoltotyö kuuluu kaikille kouluyhteisön jäsenille. (Aaltonen ym. 2003.) Opettajien ja rehtorin lisäksi kouluissa on koulukuraattoreja, koulupsykologeja, terveydenhoitajia sekä myös mielenterveystyöntekijöitä osallistumassa oppilashuoltotyöhön.

Koulun suhtautuminen nuoriin ja heidän hyvinvointiinsa vaikuttaa parhaiten oppilaiden hyvinvointiin. Kokonaisvaltainen terveydenedistämistyö kiinteässä

yhteistyössä kotien kanssa on tärkeää. (Aaltonen ym. 2003.) Hyvinvoinnilla ja oppimisella on yhteys, jossa kumpikin vaikuttaa toisiinsa (Rimpelä 2000). Oppilaiden hyvinvoinnin edistämiseksi tarvitaan koulun toimintatapojen tuntemusta, tietoa oppilaiden ja opettajien välisistä vuorovaikutussuhteista, opettajien havainnoista, oppilaiden käsityksistä ja oppilaiden työskentelyolosuhteista.

Kasvattajan vastuulla on selvittää nuorelle, miten arkipäivän toiminta ja hyvinvointi ovat sidoksissa toisiinsa ja miksi hyvinvoivalla ihmisellä on paremmat mahdollisuudet selvitä elämän haasteista ja kyky nauttia elämästä (Aaltonen ym. 2003).

2.3 Nuori ja koulu

Nuoren mielen hyvinvoinnin tukeminen on myös koulun tehtävä, koska mielen hyvinvointi nuorten kohdalla liittyy vahvasti kouluun ja opiskeluun. Nuorten hyvinvointia vahvistavat myönteiset koulukokemukset, vaikka perheen mahdollisuudet tukea nuorta olisivat heikot. Mielen hyvinvointia tukeva koulu rakentuu hyvästä johdosta, riittävästä henkilöstöstä ja oppilashuollosta. Nuorille annetaan mahdollisuus osallistua koulun arkeen, heitä kannustetaan ja heistä välitetään. Henkilökunnalle annetaan riittävät resurssit antaa tukea kaikin tavoin ja ennen kaikkea välittömästi. Moniammatillinen työryhmä on usein välttämätön ongelmien ollessa moninaisia. Koulussa opitaan sosiaalisia taitoja sekä oman terveyden säilyttämistä tukevia asioita. Yhteisiä pelisääntöjä opetellaan koulussa sekä vuorovaikutusta nuorten ja aikuisten kesken. Itse oppiminen tuo onnistumisen elämyksiä ja tukee hyvinvointia. (Puusniekka 2009, 34-36.)

3 NUOREN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET

Perusopetuslaki, lastensuojelulaki, laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, laki lapsen elatuksesta ja elatusturvasta, isyyslaki, laki nuorista rikoksentekeijöistä sekä laki nuorista työntekijöistä ovat keskeisimmät lait, jotka

määrittelevät nuoren asemaa. Näiden lakien lisäksi erilaiset sopimukset ja säännökset määrittelevät lapsen ja nuoren asemaa.

3.1 Lastensuojelu

Uusi lastensuojelulaki (417/2007) astui voimaan 1.1.2008. Uuden lain taustalla vaikutti muun muassa Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset, keskeisemmin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Lastensuojelutoimenpiteiden painopisteen siirtäminen ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja avohuoltoon on uudistetun lainsäädännön tavoitteena. (Taskinen 2008.)

Taskisen (2008) mukaan lasten hyvinvoinnin edistäminen on inhimillisesti tärkeää ja taloudellisesti erittäin kannattavaa sekä ehkäisee ja vähentää vaikeuksien syntymistä. Peruspalveluissa kasvuoloihin vaikuttaminen sekä lasten ja huoltajien tukeminen ovat ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun avulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Lapset ovat sidoksissa siihen ympäristöön, jossa he elävät ja toimivat – aikuisia konkreettisemmin ja kokonaisvaltaisemmin. Päiväkotien ja koulujen sijainnilla, ulkoisilla ja toiminnallisilla puitteilla eli fyysisellä ympäristöllä on yhtäläillä vaikutusta lapsiin kuin esimerkiksi lukujärjestyksellä ja opetussuunnitelmalla. Lastensuojelulain (417/2007) toinen luku pitää sisällään lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä pykäläiä.

Tammikuussa 2008 voimaan tullut uusi Lastensuojelulaki turvaa lapsen ja perheen tarvitsemat tukitoimet ja palvelut, parantaa viranomaisten välistä yhteistyötä sekä mahdollistaa entistä varhaisemman ongelmiin puuttumisen. Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluilmoituksissa on laajentunut ja kynnys niiden tekemiseen madaltunut. Kun lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää, ilmoitus on aina tehtävä. (Lehtelä 2008.)

Seuraava kuvio (1) kuvaa lastensuojelun kokonaisuutta:

Kuvio 1 Lastensuojelun kokonaisuus

3.2 Perusopetuslaki

Perusopetuslaissa 21.8.1998/628 säädetään perusopetuksesta ja oppivelvollisuudesta. Opetukseen ja sen järjestämiseen liittyvien asioiden lisäksi laissa määrätään mm. oppilashuollosta.

Oppilashuolto on perusopetuslain mukaan jokaisen oppilaan oikeus ja sillä tarkoitetaan oppimiseen, psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvien asioiden edistämistä ja ylläpitämistä. Oppilashuollon

mainitaan olevan myös näiden asioiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. (31 a § 13.6.2003/477)

Tuntijako ja opetussuunnitelman perusteet –kohdassa perusopetuslaki määrittelee tavoitteisiin ja yhteistyöhön liittyvistä asioista niin opetuksen kuin oppilashuollon osalta. Opetushallitus valmistelee päätöksiä yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen sekä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. (14 § 13.6.2003/477)

Perusopetuslailla pyritään takaamaan oppilaille oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Opetussuunnitelman yhteydessä tulee laatia suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toteuttaa suunnitelma ja valvoa sen toteutumista. Koulun järjestyssäännöillä taas edistetään sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä koulu yhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. (29 § 13.6.2003/477)

3.3 Asetukset

Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus hyväksyttiin 10. joulukuuta 1948 ja lapsen oikeuksien julistus hyväksyttiin 20. marraskuuta 1959. Lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa vuonna 1989. Lapsen kasvatuksessa ja huollossa vanhempien ja perheen vastuu korostuu sopimuksen lopullisessa muodossa. Lapsen etu toistetaan useassa artiklassa ja kaiken on tapahduttava lapsen edun mukaisesti. (Honkanen ym. 2000.)

PROTECTION

PROVISION

PARTICIPATION

YK:n lapsen oikeuksien sopimus voidaan tiivistää kolmeen teemaan, ns. kolmeen P:hen. Protection, eli oikeus suojeluun, provision eli oikeus riittävään

osuuteen yhteiskunnan voimavaroista ja participation eli osallisuus sekä osallistuminen. (Nivala 2009.)

Julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu Suomen perustuslain 19 pykälän 3 momentin mukaan. Kansainväliset ihmisoikeuksien sopimukset ja Suomen perustuslain säännökset vaikuttavat yhdensuuntaisesti lasten aseman kaikinpuoliseksi parantamiseksi. (Honkanen ym. 2000.)

4 KOULU JA KEHITTÄMISTYÖ

Oppilaiden selviytymiseen koulu-uralla vaikuttavat kodin sosiaalistamiskeinot. Kaikkiin kouluihin olisi saatava kannustava, oppimista ja yksilöllistä kehitystä tukeva ilmapiiri. Koulujen yhteisöllisyyden kehittäminen on tärkeää. (Pölkki 2001.)

Pohjoismaiden kasvuverkostoprojektin tutkimuksen mukaan osa peruskoulun kuudesluokkalaisista viihtyi koulussa erityisen huonosti. Yläkouluun siirrytään koulutuskielteisillä asenteilla ja heikoin valmiuksin. Koulun työilmapiirin pitäisi olla hyvä, koska myönteiset tunteet ja kokemukset edistävät aivotoimintaa. *Koulussa jokaisen oppilaan pitäisi saada tuntee kuuluvansa joukkoon.* (Pölkki 2001.) Pölkkin (2001, 125-146) mukaan enimmäkseen sosiaalisiin suhteisiin ja oppimiseen liittyvät perustelut liittyvät koulussa viihtymiseen. Kansainvälisissä vertailuissa on todettu suomalaisten koululaisten huono viihtyminen koulussa ja koulu yhteisön huono tuki.

Yhteiskunnan tasolla eri toimintaympäristöissä lasten ja nuorten kuuleminen on välttämätöntä, jotta osallisuuden edellytyksenä olevia oikeuksia voidaan toteuttaa. Koulun asioista päätettäessä nuorten näkemysten huomioiminen voi edistää resurssien jakautumista oppilashuoltotyössä. (Nivala 2009.) Koulu on yksi keskeisin nuorten elämänalue. Mahdollisuus tuntee koulutyö mielekkääksi ja onnistumisen kokemukset koulussa ovat tärkeitä asioita nuorten tulevaisuutta ajatellen. Useiden tutkimusten mukaan suomalaisissa kouluissa viihdytään

huonosti, mutta samanaikaisesti suomalaisnuorten luku- ja laskutaidot ovat huippuluokkaa. (Salmela-Aro 2008.) Sopivien valinnaisaineiden tarjonta lisää kouluviihtyvyyttä ja lasten omia harrastuksia. Ensiarvoisen tärkeää on koulun ja kodin yhteistyön jatkuminen kuudennen luokan jälkeen. (Pölkki 2001.)

Vuosina 2005–2007 toteutettiin Kouluterveyskyselyistä toimintaan – kehittämishanke. Hanke rakennettiin tukemaan kouluterveyslähettiläsverkostoa, jonka tehtävänä oli vauhdittaa kouluterveyskyselyjen tulosten hyödyntämistä koulu- ja kuntakohtaisesti. Kolme ammattikorkeakoulua ja viisi yhteistyökoulua toteuttivat hankkeen, jossa sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes (nykyinen THL) toimi asiantuntijana. Hankkeen tavoitteena oli luoda Kouluterveyskyselyn hyödyntämiseksi toimintamalli, jota myös muuta kunnat ja oppilaitokset voisivat soveltaa. (Lerssi ym. 2008.)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen nousee esille hallitusohjelmissa sekä kansanterveysohjelmissa Suomessa. Koulu on erityisen tärkeä terveyden edistämisen areena lasten ja nuorten kohdalla. Kouluilla on myös lakisääteinen velvoite kokonaisvaltaisen opetussuunnitelmatyön avulla kehittää oppilaiden ja koko kouluuyhteisön terveyttä. Moniammatillinen yhteistyö koululaisten hyvinvoinnin edistämiseksi korostuu myös laeissa ja asetuksissa, jotka ohjaavat kouluuyhteisön hyvinvointia. (Lerssi ym. 2008.)

Kouluterveyskysely on valtakunnallinen kysely, joka tehdään kahden vuoden välein lääneittäin. Kysely on toteutettu vuodesta 1995 lähtien, ja se koskee peruskoulun 8.- ja 9.- luokkalaisia sekä lukion 1.- ja 2.- vuosikurssilaisia. Kyselyssä kootaan perustietoa elin- ja kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista, terveysosaamisesta sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta. Kouluterveyskyselyn hyödyntäminen on kuitenkin vähäistä monissa kunnissa. (Lerssi ym. 2008.)

Kouluterveyskyselyjen tulosten hyödyntämiseen on kehitetty malleja, jotka kuitenkin ovat melko laajoja kokonaisuuksia rahoituksineen ja työntekijöineen. Kokeilut ovat myös koulukohtaisia ja räätälöity juuri kyseisen koulun tarpeiden

mukaisesti. Koulun omalla henkilökunnalla ei myöskään ole aina resursseja ja aikaa lähteä toteuttamaan tämänkaltaista kehitystyötä.

Sosiaali- ja terveysalan työstä suuri osa on korjaavaa, ja se keskittyy yksilöön. Yhteisöjen hyvinvointiin voi vaikuttaa omalla ammattitaidolla ja sosiaalisia ja terveysongelmia syntyä on mahdollista ehkäistä. Kaavoituksessa ja rakentamisessa ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen on lakisääteistä, mutta silti vähäistä. (Tapaninen ym. 2002.)

5 TAVOITTEET JA SELVITYSTEHTÄVÄT

Kouluterveyskyselyistä toimintaan –kehittämishanke esiteltiin Kouluterveyspäivillä elokuussa 2009, jolloin Joutsenon yläkoulun terveydenhoitaja Mirka Soikkeli innostui aiheesta. Samoihin aikoihin lähestyin koulun mielenterveyshoitajaa, Merkkaria, ja terveydenhoitajaa kertoakseni halukkuudesta tehdä toiminnallisen opinnäytetyön koululla. Terveydenhoitaja kertoi kuulemastaan kehittämishankkeesta ja ehdotti sen soveltamista opinnäytetyönä. Hankkeen raportin sekä koulun tarpeiden ja mahdollisuuksien puitteissa aloimme pohtia kokonaisuutta, jonka voisin koululla toteuttaa.

Varhainen puuttuminen ja erilaisten ongelmien ennaltaehkäiseminen ovat ajankohtaisia keinoja sekä toisaalta tavoitteita sosiaali- ja terveysalalla ja erityisesti lasten kanssa. Koulujen resurssit ja mahdollisuudet kehittää toimintamuotoja ovat vaihtelevia. Ulkopuolinen näkemys, toiminta ja ideat ovat tervetulleita kouluille.

Olen työskennellyt opintojen ohessa lastensuojelun kentällä. Työni on pääasiassa korjaavaa kasvatustyötä huostaan otettujen lasten parissa. Opinnäytetyössäni halusin toteuttaa jonkun uuden toiminnallisen tutkimuksen, joka liittyy lapsiin tai nuoriin. Lasten ja nuorten hyvinvointi on teema, jonka

parissa aion työskennellä ja siksi opinnäytetyönikin tukee tätä teemaa. Oman oppimisen ja kehittymisen kannalta pidin myös tärkeänä sitä, että työ olisi projektiluonteinen alusta loppuun, jotta saan toteuttaa kaikki vaiheet suunnittelusta päätökseen.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esille nuorten käsityksiä hyvinvoinnista hyvinvointiprojektin avulla Joutsenon yläkoulussa. Opinnäytetyön selvitystehtävät ovat seuraavat:

- hyvinvointiprojektin ideointi ja toteutus
- projektin arviointi
- kehitysehdotusten tekeminen arvioinnin pohjalta

Joutsenon kunta muuttui Joutsenon kaupungiksi vuonna 2005. Vuoden 2009 alussa Joutsenon kaupunki liittyi Lappeenrannan kaupunkiin. Liittymishetkellä Joutsenossa oli asukkaita 10 659 (31.12.2008). Ikäjakauma oli vuonna 2007 seuraavanlainen:

- 0–14-v. 16 %
- 15–64-v. 65 %
- yli 64-v. 19 %.

Seuraava kuvio (2) kertoo Joutsenon yläkoulusta numerotietoa:

Joutsenon yläkoulu	
	<ul style="list-style-type: none">• 362 oppilasta• 18 perusopetuksen luokkaa• 3 EMU-luokkaa• 1 ESY-luokka• n. 40 opettajaa• 110 kahdeksasluokkalaista

Kuvio 2 Tietoa Joutsenon yläkoulusta

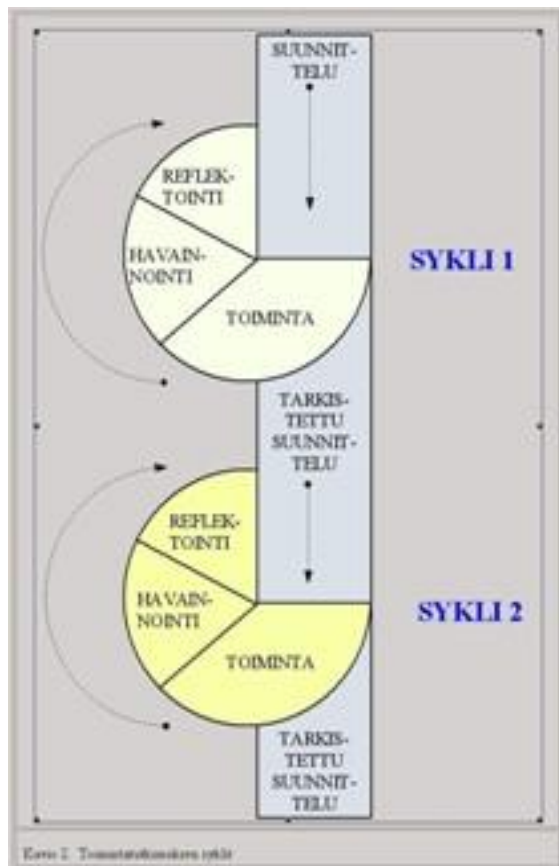
Joutsenon yläkoulu sijaitsee nykyisessä Lappeenrannan osassa Joutsenossa. Olen itse käynyt yläkoulun (silloisen yläasteen) kyseisessä koulussa sekä lukion, joka toimii samoissa tiloissa. Osa opettajista ja henkilökunnasta on tuttuja, joten oli luontevaa ottaa yhteyttä kouluun, kun aloin opinnäytetyötä suunnitella. Paikallisuus oli tärkeä tekijä itselleni.

6 TOIMINTATUTKIMUS

Toiminnallinen opinnäytetyö ja toimintatutkimus hakevat vielä paikkaansa ja ennen kaikkea eroja toisistaan ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden muodoissa ja rajoissa. Opiskelija on vasta kehittymässä asiantuntijaksi ja toimintatutkimuksessa tutkijalla on erittäin vastuullinen rooli. (Vilka 2007.) Tämä opinnäytetyö kuitenkin mukailee toimintatutkimuksen kaavaa, vaikka tutkijan ammattitaitoa ja täsmällistä koulutusta toimintatutkimukseen ja

havainnointiin ei olekaan. Toimintatutkimuksen tapa edetä soveltuu tähän opinnäytetyöhön.

Toimintatutkimus kuvataan usein kehänä, joka muotoutuu toiminnasta, reflektoinnista ja uudelleensuunnittelusta. Syklit muodostavat spiraaliin, kun toimintaa toteutetaan, reflektoidaan, suunnitellaan uudelleen ja aloitetaan taas sykli alusta. (Heikkinen & Jyrkämä 1999.)

Kuvio 3 Toimintatutkimuksen kaava (NexusDelfix 2004)

Toimintatutkimus tavoittelee käytännön hyötyä, käyttökelpoista tietoa. Toimintatutkija osallistuu toimintaan tehden tarkoitukselliseen muutokseen tähtäävän väliintulon. Toimintatutkija on aktiivinen vaikuttaja ja toimija päinvastoin kuin tutkija normaalisti on ulkopuolinen ja objektiivinen. (Heikkinen ym. 2006.)

Toimintatutkimuksessa ihmisiin ja heidän omiin kykyihinsä ja toimintamahdollisuuksiinsa luodaan uskoa eli heitä voimaannutetaan. Ihmisiä

rohkaistaan tarttumaan asioihin, jotta niitä voidaan kehittää heidän omalta kannaltaan paremmiksi. (Heikkinen ym. 2006.)

Syklisyyden seuraaminen auttaa aloittelijaa etenemään tutkimuksessaan oikein. Spiraalisuus taas kuvastaa helposti työn ja kehittymisen jatkuvaa eteenpäin menoa. On kuitenkin syytä muistaa, että toiminnassa voi tapahtua taaksepäin menoa tai uusia suunnan avauksia suoran kehittymisen ohella. Tutkimuksen aikana voi tulla vastaan kysymyksiä ja tutkimusongelmia, joista ei alussa ollut tietoakaan. (Heikkinen & Jyrkämä 1999.)

Sosiaalisen toiminnan luonnetta pohtimalla ymmärrys toimintatutkimuksen muutokseen tähtäävästä väliintulosta ja sen kahdesta puolesta hahmottuu. Todellisuutta muutetaan, jotta sitä voitaisiin tutkia, ja todellisuutta tutkitaan, jotta sitä voitaisiin muuttaa. Toiminta on muuttuvaa ja etenevää, mutta sosiaalinen toiminta muuttuu usein rutiineiksi. Toiminnan päämääriä on hankala perustella, jos toiminnan taustalla ovat yhteisön itsestään selvät käytännöt. Olosuhteet ja tilanteet voivat muuttua, mutta toimintaa ohjaavat rakenteet eivät välttämättä päivity muutosten mukana. (Heikkinen & Jyrkämä 1999.)

Kehittämisen sykleillä ei ole päätepistettä vaan myönteisenä tuloksena voidaan pitää uudella tavalla organisoituvaa, reflektiivisesti etenevää prosessia, toiminnan ja tavoitteiden jatkuvaa pohdintaa ja kirjaamista. Parempaa käytäntöä kehitellessä on käytössä tilapäinen parempi käytäntö. (Heikkinen & Jyrkämä 1999.)

6.1 Havainnointi

Toimintatutkimuksessa tutkija on enemmän toimijan roolissa, osallistuvana havainnoijana (Metsämuuronen 2008). Havainnoinnissa tutkija tarkkailee tutkimuksen kohdetta ja kerää aineistoa visuaalisesti, mutta mahdollisesti myös muilla aisteilla – kuten kuulolla. Tutkimusstrategia määrittelee havainnoinnin objektiivisuuden tai subjektiivisuuden. (Metsämuuronen 2006.)

Seuraava kuvio (4) tiivistää Metsämuurosen (2006) ajatuksia havainnoinnista:

Havainnoinnin asteet:

- 1. havainnointi ilman varsinaista osallistumista (the complete observer)
- 2. havainnoija osallistujana (the observer-as-participant)
- 3. osallistuja havainnoijana (the participant-as-observer)
- 4. täydellinen osallistuja (the complete participant)

Metsämuuronen 2006

Kuvio 4 Havainnoinnin asteet

Toimintatutkimuksessa edellytyksenä on, että havainnointi tehdään luonnollisessa ympäristössä ja asiayhteydessä. Havainnointi voi olla jäseneltyä tai vapaata ja mukautuvaa eli osallistuvaa. Tiedon määrä voi olla tilanteessa suuri ja sen kirjaaminen haastavaa. Tutkijan osallistuminen toimintaan helpottaa havainnointia ja kirjaamista. On kuitenkin tutkijasta kiinni,

onko kenttätyö ja havaintojen tekeminen vaativaa vai ongelmaton. (Vilka 2007.)

Vilka (2007) korostaa toimintatutkimuksessa käytettävän havainnoinnin olevan osallistuvan havainnoinnin sijaan aktivoivaa osallistuvaa havainnointia. Osallistuvassa havainnoinnissa kyse on pelkästä havainnoinnista ja ymmärtämisestä, kun taas aktivoivassa osallistuvassa havainnoinnissa kyse on ymmärtämisen lisäksi pyrkimyksestä muuttaa tutkimuskohdetta. Läheinen työskentely tutkimuskohteen jäsenten kanssa on tutkijan lähtökohta.

Mitä, miten, kuinka ja miksi ovat kysymykset, joita havainnoija käyttää havaintojen tuottamisessa, yhdistämisessä ja tulkitsemisessä. *Mitä* -kysymysten vastaukset kuvaavat esimerkiksi materiaalia ja sosiaalista ympäristöä koskevia havaintoja. *Kuinka* -kysymysten vastaukset kuvaavat taas sitä, miten *mitä* -kysymykset ovat mahdollisia. Tutkijan havaintojen erittelemisen ja yhdistelemisen antaa vastaukset *miten* -kysymyksiin. *Miksi* -kysymyksiin löytyy vastaus, kun tutkija etsii kuvausta, miksi ihmiset toimivat niin kuin toimivat. (Vilka 2007.)

7 HYVINVOINTIPROJEKTI

7.1 Hyvinvointiprojektin suunnittelu

Hyvinvointiprojektin suunnittelu alkoi yhteispalaverilla Joutsenon yläkoulun rehtorin ja terveydenhoitajan kanssa. Palaverissa pohdimme, millainen projekti tulisi olemaan sisältöineen ja ennen kaikkea käytännön kannalta. Toiminnan lähtökohtana olivat kouluterveyskyselyn tulokset sekä juuri Joutsenon yläkoulun kannalta oleelliset hyvinvointiin liittyvät tekijät. Käytännön toteutuksessa tuli huomioida oma aikatauluni sekä oppilaiden aikataulut, koeviikot ja muut vaikuttavat asiat.

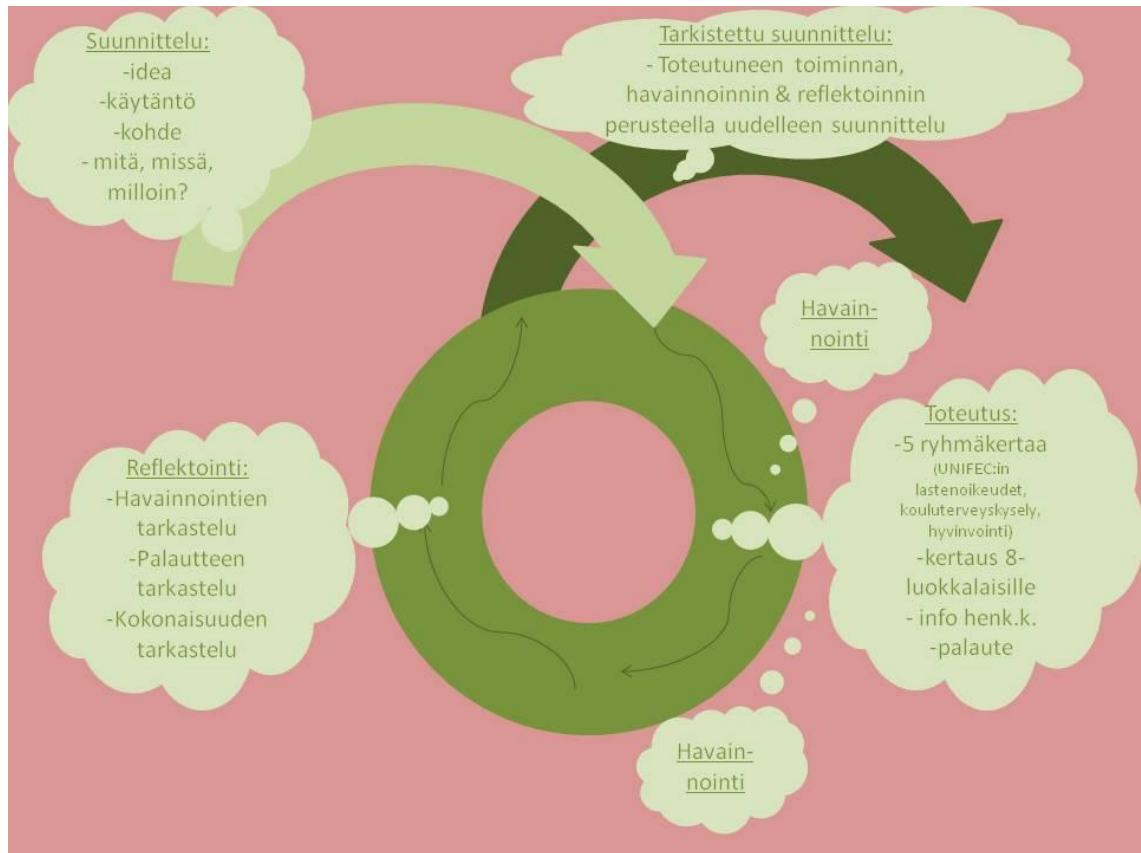
Kouluterveyskyselyn tulokset olivat johtotähtenä toimintaa suunniteltaessa. Opettajien mielipiteitä ja ajatuksia oli myös tarkoitus kuunnella jo ennen ensimmäistä kokoontumiskertaa. Jaoin opettajahuoneeseen tiedotteita tulevasta projektista. Tiedotteessa oli myös aika, jolloin tulisin opettajahuoneeseen päivystämään ja ottamaan ideoita sekä ajatuksia vastaan.

Projektiin oli päätetty ottaa jokaiselta kahdeksannelta luokalta oppilaita. Kahdeksasluokkalaiset olivat hyvä kohderyhmä, koska he olivat olleet yläkoulussa jo vuoden ja edessä olisi vielä lähes kaksi lukukautta. Oppilaiden valinta tapahtui opettajien ja pääasiassa luokanvalvojan toimesta. Valittujen oppilaiden tuli olla sosiaalisia, valmiita toimimaan ryhmässä sekä ennen kaikkea sopivia edustamaan omaa luokkaansa ryhmässä. Oppilaita valittiin yhteensä 12, jokaiselta luokalta kaksi.

7.2 Hyvinvointiprojekti käytännössä

Toimintatutkimuksessa tutkija suunnittelee ja toteuttaa uuden toimintatavan, havainnoi ja reflektoi toteutusta. Tämän päätyttyä suunnitellaan entistä parempi toimintatapa. (Heikkinen ym. 2006.) Toimintatutkimus on syklinen jatkumo. Opinnäytetyössäni toteutuu toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli.

Seuraava kuvio (5) kuvaa hyvinvointiprojektin toteutumista toimintatutkimukselle tyypillisen syklin mukaan:

Kuvio 5 Hyvinvointiprojektia havainnollistava kuvio

Hyvinvointiprojektin teemoiksi hahmottuivat Unicefin Lapsen oikeuksien sopimus, Joutsenon yläkoulun kouluterveyskyselyn tulokset, yleinen hyvinvointi sekä hyvinvointi koulussa.

I ryhmäkerta	Tutustuminen, UNICEF:n lastenoikeudet
II ryhmäkerta	Joutsenon kouluterveyskyselyjen tulosten tarkastelu
III ryhmäkerta	<ul style="list-style-type: none"> • mahdolliset syyt huolestuttaviin tuloksiin? • parannusehdotukset?
IV ryhmäkerta	Hyvinvointi-käsitteen pohtiminen
V ryhmäkerta	Hyvinvointi Joutsenon yläkoululla ja sen kehittäminen

Kuvio 6 Hyvinvointiprojektin sisältö

Unicefin Lapsen oikeuksien sopimus vietti 20-vuotisjuhlavuotta 2009 ja ajankohtaisuutensa vuoksi ensimmäinen tapaaminen ryhmän kanssa rakentui aiheen ympärille. Ryhmä jaettiin parin kolmen hengen pienryhmiin ja jokainen ryhmä sai työstettäväkseen osan Lapsen oikeuksien sopimuksesta. Ryhmät poimivat sopimuksesta itselleen tärkeimpiä kohtia, ja ne koottiin ”arkikielellä” kirjoitettuna kartongeille. Lopuksi kaikki pääsivät tutustumaan Lapsen oikeuksien sopimukseen, kun ryhmä kerrallaan esitteli oman työnsä. Kartongit laitettiin kaikkien oppilaiden ja henkilökunnan nähtäville koulun seinään.

Lapsen oikeuksien sopimus oli hyvä alku projektille. Olin ajatellut sopimuksen olevan tuttu oppilaille varsinkin kun 20-vuotisjuhlavuosi oli meneillään. Havaitsin kuitenkin työskentelyn aikana, että oppilaat olivat itselleen uuden aiheen kimpussa. Tärkeiden asioiden käsittely kuitenkin sujui hyvin ja oppilaat löysivät sopimuksesta kohtia, jotka koskivat heitä sekä kehittivät käytännön esimerkkejä. Työskentely lähti sujumaan hyvin, mutta havaitsin yhden oppilaan olevan sopimaton ryhmään, ja eikä hän ensimmäisen kerran jälkeen jatkanut ryhmässä.

Toisella ja kolmannella ryhmätapaamisella tarkasteluun otettiin Joutsenon kouluterveyskyselyn tuloksista huolestuttavimpia sekä kouluhyvinvointiin liittyviä kohtia. Oppilaat pohtivat ja keskustelivat pienryhmissä mahdollisia syitä tuloksiin sekä keinoja, joilla tuloksia voitaisiin muuttaa paremmiksi. Ajatuksia kirjattiin ja niihin palattiin myöhemmin kahdeksasluokkalaisten yhteistilaisuudessa sekä opettajille pidetyssä infotilaisuudessa.

Ryhmän oppilaat eivät olleet täyttäneet itse kouluterveyskyselyä vaan se oli heillä vielä edessä. Tilanne ei työstämistä haitannut vaan nopeasti ryhmät alkoivat löytää mahdollisia syitä tuloksille tai kehitysehdotuksia parantamaan tuloksi. Työstämisestä pystyi nopeasti havaitsemaan, että perusteluja löytyi helpommin aiheille, joita oppilaat olivat selvästi miettineet jo aiemminkin.

Seuraavana esimerkkejä kehitysehdotuksista, joita oppilailta tuli. Esimerkin alla teema, johon ehdotus liittyy.

Opettajat huutaa ja huutaa kaikille oppilaille jos yksi on syyllinen ja sen takia oppilaat ei jaksa keskittyä.

Koulun työilmapiirissä ongelmia

Opettajien pitäis huomioija tarpeeks kaikkii oppilait, rohkasta hiljaset oppilaat puhumaan.

Ei koe tulevansa kuulluksi koulussa

Terveystenhoitaja voisi esitellä itsensä ja terveystenhoitajan pitää kertoa ja tehdä selväksi kaikille, että hänellä on vaitiolovelvollisuus.

Tyytymätön kouluterveydenhuoltoon henk. koht. asioissa

Tärkeimmät havainnot kouluterveyskyselyjen vastausten työstämisessä liittyivät fyysisiin olosuhteisiin ja tekijöihin sekä käsitykseen terveydenhuollon palveluista koulussa. Koulussa toimii terveydenhoitaja sekä mielenterveystyöntekijä, jotka ovat kuitenkin tuntemattomia oppilaille. Oppilaita huolettivat myös vaitiolovelvollisuuteen liittyvät asiat. Tässä kohtaa näin aiheellisena keksiä keinon, jolla asiat selkiytyisivät. Ryhmällä oli monia kysymyksiä terveydenhoitajalle ja mielenterveystyöntekijälle, jotka kirjattiin ylös ja toimitettiin eteenpäin.

Seuraavana kysymyksiä, joita oppilaat laativat terveydenhoitajalle ja mielenterveystyöntekijälle:

Mitä vaitiolovelvollisuus tarkoittaa?

Saako terveydenhoitaja kertoa pahoinpitelystä vanhemmille tai opettajille?

Mitä merkkari tekee ja mitä häneltä voi kysyä?

Miten merkkarin ja terkkarin työ eroaa toisistaan? **Mit**ä eri asioita niille kerrotaan?

Koulun terveydenhoitaja ja mielenterveystyöntekijä kävivät vastaamassa ryhmän laatimiin kysymyksiin henkilökohtaisesti seuraavalla ryhmätapaamisella sekä jättivät vastaukset kirjallisesti. Kirjallisista vastauksista ryhmä teki

seinätaulut terveydenhoitajan ja mielenterveystyöntekijän huoneiden läheisyyteen, josta kaikki oppilaat pääsivät vastauksia tarkastelemaan. Tauluihin tulivat myös valokuvat, jotta kasvot tulisivat tutuiksi kaikille oppilaille.

Neljännellä ja viidennellä tapaamisella ryhmä pohti hyvinvointi-käsitettä omasta näkökulmasta – nuorena sekä oppilaana Joutsenon yläkoulussa. Myös hyvinvoinnin parantamista koululla käsiteltiin. Ryhmässä pohtimisen lisäksi oppilaat kävivät omissa luokissa näitä asioita kysymässä. Aiemmin koulun yleisiin tiloihin oli jätetty vastauslaatikko, johon oli tarkoitus kerätä vastauksia hyvinvoinnista ja hyvinvoinnista koulussa, mutta yritys epäonnistui laatikon jouduttua monesti roskakoriin tai käytäville pyörimään.

Pienessä ryhmässä työskentely osoittautui tuloksellisemmaksi kahdeksaluokkalaisten keskuudessa kuin esimerkiksi ryhmäläisten toteuttamat hyvinvoinnin ja viihtyvyyden kehittämiseen liittyneet kysymyskierrokset luokkiin. Tämän voi havaita vastauksista, joita pikainen kysely tuotti. Hyvinvoinnin ja viihtyvyyden parantamiseen liittyvät keinot olivat materialistisia eivätkä ehkä niin tosissaan harkittuja. Limsa-automaatit ja muut vastaavat mainittiin useasti sekä fyysiset olosuhteet nousivat tässäkin esiin.

Ryhmäkerroista kerrottiin kaikille kahdeksaluokkalaisille ja opettajille sekä opettajille vielä erikseen projektin loppupuolella. Tarkoituksena oli tuoda oppilaille sekä opettajille esille niitä asioita, joita ryhmäkerroissa tuli ilmi. Kouluterveyskyselyt olivat kaikille kahdeksaluokkalaisille uusi asia ja muutamien tulosten läpikäyminen havahdutti myös opettajia. Tästä voisi päätellä, ettei kouluterveyskyselyjen tuloksia juurikaan käsitellä oppilaiden tai opettajien keskuudessa.

Hyvinvointia koskevat parannusehdotukset, jotka olivat kahdeksaluokkalaisten itsensä kirjaamia, huvittivat lähinnä tilanteessa, jossa niitä käytiin läpi. Tupakkakopin tarpeellisuutta ja sen yhteyttä hyvinvointiin eräs oppilas perusteli jotenkin näin: *Kaikki kuitenkin polttaa ja ois paljon helpompaa, kun on niksat, et vois vaan mennä tupakalle ja kaikki ois paremmalla tuulella.* Yksi opettajista

kysyi tilanteessa, kuinka moni oikeasti polttaa ja joitain käsiä nousi ylös. Tällaisessa suuremmissa tilaisuuksissa tämän ikäisten on hankala ottaa asioita tosissaan, vaan tilanne helposti lähtee väärille poluille.

8 OPPILAIDEN JA OPETTAJIEN KOKEMUKSIA PROJEKTISTA

Maaliskuun lopussa pidettiin hyvinvointiprojektin palautetilaisuus. Palaute annettiin ryhmäkeskustelun ohessa. Palautteeseen osallistui viisi (5) oppilasta, niistä yhdestätoista (11) oppilaasta, jotka ryhmässä olivat mukana, sekä 15 henkilökunnan edustajaa. Ryhmiä oli yhteensä kolme (3), joista kahdessa oli kaksi (2) oppilasta ja yhdessä yksi (1) oppilas sekä henkilökuntaa neljästä kuuteen.

Ryhmissä keskusteltiin mm. seuraavista aiheista:

- Toimiiko tämänkaltainen projekti koulussanne?
- Miten hyvinvointiprojekti on koettu ja miten se on näkynyt koulussa?
- Onko vaikutuksia näkynyt?
- Kehitysehdotuksia?

Keskustelut käytiin yhtä aikaa samassa tilassa, ja ne kestivät noin puoli tuntia. Yksi ryhmän henkilöistä toimi kirjurina ja kirjasi ryhmän tärkeimmät ajatukset ylös. Jokaisessa pöydässä oli myös nauhuri, jotta koko keskustelu tallentui myöhempää kuuntelua varten.

Keskustelut olivat moninaisia, ja niistä huokuivat tiedottomuus projektin laadusta sekä oppilaiden että henkilökunnan kohdalla. Ryhmässä mukana olleet oppilaat eivät tieneet ryhmän tarkoitusta tai siihen liittyvien asioiden merkitystä.

Yhdessä keskusteluista käytiin läpi hyvinvointiprojektin näkyvyyttä ja toimivuutta eri näkökulmista. Idea ja projekti olivat ryhmän mielestä hyvä, mutta käytännön toteutus ja erityisesti jatkotoimenpiteet horjuivat. Yhteisten asioiden

läpikäymistä moniammatillisissa työryhmissä sekä oppilas-opettaja –ryhmissä korostettiin ja pidettiin hyvänä keinona. Keskustelu oli erittäin antoisa henkilökunnalle, kun oppilaat pääsivät kertomaan käsityksiään heitä koskettavista asioista sekä näkemyksiään niiden toimivuudesta.

Aloitteiden oppilaslähtöisyyttä sekä sen tuomaa motivointia korostettiin asioiden toteuttamisessa. Uusien asioiden hankkiminen koululle kaatuu useasti materiaalin huonoon kohteluun, joka tulisi saada loppumaan, jotta toiveita voisi toteuttaa.

9 KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Palautekeskustelu tuotti hyvinvointiprojektin kehittämisen kannalta muutamia tärkeitä asioita, jotka liittyivät tiedottamiseen ja tiiviimpään yhteistyöhön niin oppilaiden kuin henkilökunnankin kanssa. Ryhmän kokoaminen projektiin tulisi tehdä toisin ja tiedottamisen tulisi olla tehokkaampaa.

Palautekeskustelussa tuli monia ideoita, joihin voisi paneutua lähitulevaisuudessa:

- koko koulun teemapäivät eri aiheista
- projektista syntyneiden ideoiden vieminen oppilaskunnan hallitukselle
- ikkunoiden tiivistys, joka on ajankohtainen ja jonka voisi toteuttaa oppilaiden kanssa
- pihaprojekti, jonka suunnitteluun ja toteuttamiseen oppilaat mielellään osallistuisivat pihan viihtyvyyden parantamiseksi.

Hyvinvointi ja kouluhyvinvointi ovat käsitteinä laajoja ja niiden alle nivoutuu monia eri teemoja. Hyvinvointi myös tarkoittaa eri ihmiselle eri asioita. Eroja näkyy kahdeksasluokkalaisten välillä ja erityisesti eri-ikäisten käsityksissä. Opettajan näkökulmasta oppilaan hyvinvointi voi olla aivan toista kuin oppilas itse ajattelee.

Jatkossa tämänkaltaisen projektin aihetta tulisi rajata ja suhteuttaa sitä tarkemmin käytettävissä olevaan aikaan ja panostukseen. Ajatuksen ja idean tulisi vahvemmin lähteä koululta ja yhteistyön tulisi olla tiiviimpää. Palautekeskusteluissa korostui ajatus siitä, että ajatusten ja aloitteiden olisi hyvä olla oppilaslähtöisiä. Myös hyviä jatkoprojektiaihteita tuli esille, ja näitä voisi yhdessä oppilaiden, henkilökunnan ja tulevien projektityöntekijöiden kanssa työstää ja kehittää mahdollisesti uusia projekteja tai jatkaa syventymistä hyvinvoinnin teemoihin.

Toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli toteutui hyvinvointiprojektin aikana. Jos kehittämistyötä lähdetään jatkamaan eli toimintatutkimuksen syklejä lisätään, tarkistetussa suunnitelmassa tulisi korostaa seuraavia asioita:

- aiheen rajaaminen
- käytännön asioiden sopiminen
- vastuu-/yhteyshenkilön sopiminen koululla
- oppilaiden valinta oikealla tavalla (vapaaehtoisuus?)
- tiedottamiseen panostaminen.

Hyvinvointiprojektia voisi jatkaa opiskelijavoimin, mikäli koulusta riittää kiinnostusta sekä panostusta aiheeseen. Projektin voisi toteuttaa esimerkiksi sosionomi (AMK) opiskelijoiden projektiopintoina vapaamuotoisemmin tai opinnäytetyönä jatkaen toimintatutkimusta seuraaviin sykleihin tai mahdollisesti tutkimalla hyvinvointiin liittyviä teemoja jollakin muulla tutkimusmenetelmällä.

Hyvinvointi on aiheena laaja ja ajankohtainen. Joutsenon koulukeskus, jossa yläkoulu ja lukio tällä hetkellä toimivat, saattaa kokea suuria muutoksia mikäli nyt esillä olevat koulujen yhdistämiset toteutuvat. Koulussa saattaa jatkossa opiskella yläkouluiikäisten ohella pieniä alakoululaisia, joka tuo varmasti muutoksia, joista löytyy jatkotutkimusaihteita.

10 POHDINTA

Vuonna 2003 Miensilta-projekti toi Joutsenon yläkoululle mielenterveystyöntekijän, merkkarin, joka oli silloin ainoa laatuaan. Merkkarin tarkoituksena on kuunnella oppilaita ja toimia linkkinä koulun ja psykiatrisen hoidon välillä. Merkkari on pysyvä työntekijä Joutsenossa ja käytäntö on laajentunut myös muihin lähikouluihin.

Vaikka Joutsenon yläkoululla toimii merkkari, terveydenhoitaja, opettajia, erityisopettajia jne, oppilaiden luottamuksen puute henkilökuntaa kohtaan yllätti. Luottamus on ehdoton edellytys nuorten asioiden hoidossa. Oppilailla oli hyviä ideoita ja keinoja, joilla voisi tietoisuutta ja luottamusta parantaa, ja niitä tulisi ehdottomasti käyttää.

Joutsenon yläkoulussa ja lukiossa on kokonsa puolesta helppo toteuttaa projekteja ja kokeiluja. Yhteistyö, sitoutuminen ja tiedonkulku olivat kuitenkin haasteita hyvinvointiprojektia toteutettaessa. Jo oppilaiden valinta tulisi suorittaa toisin. Toisaalta jos projekti olisi ollut enemmän koululähtöisempi ja koulun sitoutuminen toisenlaista – yhteistyö olisi ollut helpompaa. Käytännön asiat olivat yllättävän hankalia hoitaa projektin aikana. Yhteyshenkilö, projektista vastaava opettaja tai muu sellainen olisi ollut paikallaan projektin alusta loppuun.

Ennaltaehkäisevä työ, lasten, nuorten ja koulun hyvinvointiin keskittyminen on tärkeää. Raskaammat ja korjaavat palvelut vähenevät varmasti mikäli ennaltaehkäisyyn ja hyvinvointiprojektin kaltaisiin toimintoihin satsataan. Koulu on paikka, jossa ongelmia ilmenee ja koulu on siksi tärkeässä roolissa näkemässä lasten ja nuorten maailmaa. Sosiaalialan näkökulman tuominen koulumaailmaan laajentaa kokonaiskuvaa lasten, nuorten ja koulun tilanteesta.

Projektin loppupuolella käyty ryhmäpalaute oli antoisa ja oivallinen varsinkin henkilökunnalle. Tilanne, jossa oppilaat ja henkilökunta keskustelevat tasavertaisesti muista kuin opetukseen liittyvistä asioista on harvinainen. Pelkästä projektin palautteen antamisesta ei siis loppujen lopuksi ollut kyse, vaan laajasta kouluhyvinvointi -keskustelusta juuri Joutsenon yläkoulussa. Tämä koettiin varmasti hyväksi käytännöksi toteuttaa jatkossakin pohdintoja koulun asioissa.

Tällä hetkellä Joutsenon kaikissa kouluissa eletään myllerryksen aikaa, kun liitos Lappeenrannan kanssa saattaa tuoda muutoksia kouluverkostoon ja – järjestelyihin. Tuleva voi tuoda uusia mahdollisuuksia tai puolestaan vähentää niitä tämänkaltaisten projektien näkökulmasta.

Toteutin opinnäytetyön käytännön osuuden projektiopintoina syyslukukaudella 2009. Palautekerta oli kevättalvella 2010, jonka jälkeen olen kirjoittanut opinnäytetyöraporttia. Aikatauluni ovat hieman joustaneet, koska olen ollut työelämässä täysipäiväisesti alkuvuodesta 2010 alkaen. Tavoitteeni ja tarkoitukseni itsenäisestä projektin suunnittelusta, toteutuksesta ja raportoinnista ovat toteutuneet. Itselleni oli tärkeää tehdä opinnäytetyö yksin eikä parin kanssa tai ryhmässä.

Opinnäytetyön ja sen käytännön osuuden, hyvinvointiprojektin, tavoitteet ja selvitystehtävät toteutuivat. Hyvinvointiprojekti eteni toimintatutkimuksen kaavaa mukaillen ja siinä toteutui toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli, joka muotoutuu toiminnasta, reflektoinnista ja uudelleensuunnittelusta Opinnäytetyö antoi uusia näkökulmia sekä toimintatapoja tulevaa ajatellen.

KUVIOT

Kuvio 1 Lastensuojelun kokonaisuus, s. 11

Kuvio 2 Tietoa Joutsenon yläkoulusta, s. 16

Kuvio 3 Toimintatutkimuksen kaava (NexusDelfix 2004), s. 18

Kuvio 4 Havainnoinnin asteet, s. 20

Kuvio 5 Hyvinvointiprojektia havainnollistava kuvio, s. 22

Kuvio 6 Hyvinvointiprojektin sisältö, s. 23

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2003. Nuoren aika. 2., uudistettu painos. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Heikkinen, H. L. T. & Jyrkämä, J. 1999. Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R. & Moilanen, P. Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: WSOY-kirjapainoyksikkö, 25-62.

Heikkinen, H., Rovio, S. & Syrjälä, L. 2006. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Dark Oy.

Hiitola, J. & Heinonen, H. 2009. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottotapauksissa 2008 –raportti. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkanen, J. & Syrjälä, J. (toim.) 2000. Lapsen oikeudet. Helsinki: Suomen YK-liiton julkaisusarja nro 31.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lehtelä, K-M. 2008. Sosiaali- ja terveysalan ajantieto 2005-2007. Teoksessa Moisio, P. Karvonen, S. Simpura, J. & Heikkilä, M. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 148-161.

Lerssi, L., Sundström, L., Tervaskanto-Mäentausta, T., Väistö, R., Puusniekka, R., Markkula, J. & Pietikäinen, M. 2008. Kouluterveyskyselyistä toimintaan – kehittämishanke 2005-2007. Hankkeen loppuraportti. Helsinki: Valopaino Oy.

Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gumerrus Kirjapaino Oy.

NexusDelfix 2004.
http://nexusdelfix.internetix.fi/fi/sisalto/materiaalit/2_metodit/5_actix?C:D=61566&C:selres=61566 (luettu 25.11.2009)

Nivala, E. 2009. Nuorten osallisuuden ja kuulemisen lähtökohtia. Teoksessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyspäivät 2009. Tiivistelmät ja posterit. Avauksia17/2009. Helsinki: Yliopistopaino. (21)

Pajukoski, M. 2002. Hyvinvointi toiminnan kohteena. Teoksessa Tapaninen, A. Kauppinen, T. Kivinen, K. Kotilainen, H. Kurenniemi, M. Pajukoski, M. Ympäristö ja hyvinvointi. Porvoo: WS Bookwell Oy. 54-84

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Puusniekka, R. 2009. Mielen hyvinvointi kouluterveyskyselyn tuloksissa. Teoksessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyspäivät 2009. Tiivistelmät ja posterit. Avauksia17/2009. Helsinki: Yliopistopaino. (34-36)

Pölkki, P. 2001. Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WS Bookwell Oy, 125-146.

Rimpelä, M. 2008. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa Moisio, P. Karvonen, S. Simpura, J. & Heikkilä, M. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 62-74.5

Rimpelä, M. 2000. Terveyttä edistävä koulu-yhteisö. Teoksessa Terho, P. Ala-Laurila, E. Krogius, H. Pietikäinen, M. (toim.) Kouluterveydenhuolto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 80-87.

Salmela-Aro, K. 2008. Ajankohtaisia näkemyksiä nuorten koulu-uupumuksesta. Teoksessa Lahikainen, A. R. Punamäki, R. & Tamminen, T. (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: Dark Oy, 233-245.

Tapaninen, A., Kauppinen, T. & Kivinen, K. 2002. Mitä yhteistä ympäristöllä on hyvinvoinnin kanssa. Teoksessa Tapaninen, A. Kauppinen, T. Kivinen, K. Kotilainen, H. Kurenniemi, M. Pajukoski, M. Ympäristö ja hyvinvointi. Porvoo: WS Bookwell Oy, 19-53.

Taskinen, S. 2008. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.